

BRAČNA I PORODIČNA KOMUNIKACIJA – POSLANIČKI MODEL

Kenan MUSIĆ

UDK 28-4

DOI:

SAŽETAK: Autentična interpretacija učenja islama temelji se na teorijskom okviru deriviranom iz Kur'ana i hadisa, a sunnet Božijeg Poslanika, s.a.v.s., je aplikativni obrazac ovom teorijskom okviru. Neupitan značaj bračne zajednice i porodice općenito, ali i kriza koju prolaze ove institucije, aktualiziraju pitanje življenja načela islama i akcentiraju značaj komunikacije u braku i porodici shodno načelima islamskog identiteta. Među glavnim izazovima muslimanskim zajednicama jeste zaštita braka i porodice od neuspjeha, nesreće i raspada. Muhammed, s.a.v.s., je paradigma odanosti Bogu i model življenja tevhida i Božije Objave te je od ključnog značaja studirati, analizirati i prezentirati različite dimenzije kroz koje se ostvario i sa historijskog gledišta nesumnjivo uspio u svojoj misiji. U tekstu se tretiraju različite dimenzije bračne i porodične komunikacije s obzirom na to da se Poslanik, s.a.v.s., ostvario u ovim značajnim životnim ulogama. Posebno se ukazuje na poremećaj sistema vrijednosti, materijalizaciju čovjeka i emocionalnu otupljenost kao relevantne probleme s kojima se suočava savremeni svijet. Za razumijevanje komunikacije u braku i porodici prema modelu ili životnom stilu Božijeg Poslanika, s.a.v.s., uzeli smo tri polazišta bez kojih smatramo nezamislivim ostvarivanje islamskih vrijednosti u ovom kontekstu, a to su zajednički identitet, referentni okvir i interakcija vrijednosti. Spomenuta polazišta predstavljaju suštinske odrednice komunikacije prema modelu komunikacije Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i bez prihvatanja Boga kao apsolutnog i vrhovnog autoriteta, što je suština islamskog identiteta, neće se ostvariti načela i vrijednosti učenja islama u bračnom i porodičnom životu. Komunikacija je iznimno bitna u islamskom identitetu jer se njome prenose vrijednosti vjere bez obzira da li govore o verbalnoj ili neverbalnoj komunikaciji. Suštinske karakteristike poslaničkog modela u porodičnoj i bračnoj komunikaciji jesu kredibilitet, moralni integritet i inkluzivnost.

Ključne riječi: komunikacija, porodica, poslanički model, islamski identitet

Uvod

Koncept stvaranja u učenju islama eksplicitno ukazuje na smisao ljudskog bivstvovanja u parovima iz čega se izvodi značaj braka i porodičnog života.¹ U savremenom društvenom kontekstu naglašava se pripadnost spolu te se postepeno razvija diskurs sukoba spolova u nastojanju da

se “dokine” navodna dominacija jednog spola nad drugim. Možda su na najvećem udaru ove stvarnosti upravo brak i porodica, s obzirom na to da se radi o primarnom modusu vezivanja spolova kroz brak i porodični život. Interakcija u širem društvenom životu refleksija je ovih primarnih odnosa i polazište je društvenog uređenja. Upravo zbog toga tema komunikacije u porodici zaslužuje iznimnu pažnju, a zbog činjenice da je životni stil Božijeg Poslanika, s.a.v.s., mjerodavni i

smjerodavni stil za vjernike i vjernice u Jednog Boga, tretiranje porodične komunikacije kroz prizmu vjerovjersničkog naslijeđa ima puni smisao.

Dakako, svaka autentična interpretacija učenja islama polazi iz teorijskog okvira koji nude Kur'an i hadisi, a sunnet nam pruža aplikativni obrazac teorijskom okviru. Hadisi su izvješća o Poslanikovim, s.a.v.s., riječima, postupcima, prešutnim odobrenjima i moralnim ili fizičkim vrlinama, dakle o nekom aspektu sunneta, dok

¹ Vidi: Az-Zariyat, 49; An-Nagm, 45; Al-Qiyama, 39.

se sunnet posmatra kao aplikacija i integralni životni stil primjene Objave. Neupitan značaj braka i porodice u islamskom identitetu, uz izazove s kojima se susreću u savremenom dobu, aktualiziraju pitanje komunikacije prema poslaničkom modelu i daju mu dodatni značaj. Suštinsko je pitanje kako općenito zaštititi brak i porodicu od neuspjeha, nesreće i raspada. Smatramo da je komunikacija unutar porodice, nakon oslanjanja na Božiju milost i pomoć, ključni element za uspjeh, sreću i opstojnost pojedinca i društva. Bračni drugovi i porodica koji se ne ostvaruju u komunikaciji prema svojim vrijednostima prepunštaju se trendovima svoje okoline i neumitno gube otpornost u odnosu na vanjske izazove. Društvene bolesti postaju vidljive tek kada se za to ispune unutrašnji uvjeti. Posebno je opasan rezultat odsustva kvalitetne komunikacije ono što možemo nazvati "emotivna ispraznost" s kojom sve društvene bolesti, pa i one na prvi pogled bezazlene, mogu postati pogubne. Neuspješan brak i nesretna porodica u društvu su poput tijela bez duše i neće davati okruženju energiju neophodnu za opstojnost i dinamičnost.

1.1. Temeljna polazišta komunikacije u porodici

Prije svega želimo naglasiti da se materijalizacija međuljudskih odnosa široko prisutna u savremenom dobu kosi s kur'anskim konceptom braka i porodice. Porodični je život Božiji znak, ajet, i nadilazi materijalne dimenzije, iako ih uključuje. Osnovni emotivni procesi koji se spominju u kontekstu bračnog života u Kur'anu jesu smiraj, ljubav i milost. Dakle, ozbiljnost institucije braka i plemenitost strukturalnih emocionalnih procesa polazišta su u islamskoj percepciji braka i porodice.² Koncept braka kao sinteze milosti i ljubavi, uz načelo

pravednosti,³ općenito sublimira značajke kur'anskog diskursa o ovoj temi.

Nadalje, tri su temeljna polazišta razumijevanja komunikacije u porodici, shodno poslaničkom modelu. Najprije, komunikacija u porodici temelji se na "zajedničkom identitetu" odanosti Stvoritelju i priznavanju Njegova vrhovnog autoriteta. Nakon toga, dinamičnost porodične komunikacije ostvaruje se kroz "referentni okvir", što označava cjelovito učenje islama u svim dimenzijama ljudskog života. Upravo se kroz ispravno odbran identitet i spremnost da se učene vjere živi ostvaruje pretpostavka primjene poslaničkog modela komunikacije. Time dolazimo do trećeg polazišta, a to je da shodno poslaničkom modelu komunikacija u porodici jeste "interakcija vrijednosti", te da se vjernički život supružnika, djece i porodice uopće realizira upravo kroz ovu interakciju.

Kada se komunikacija utemelji na identitetu koji imaju supružnici, primijene se smjernice vjere u interakciji i cilj bude življenje vrijednosti, tada se može kazati da se radi o komunikaciji utemeljenoj u učenju islama. Porodične su veze duboke, ali u isto vrijeme izuzetno krhke. Ono što poslanički model komunikacije naučava jeste da se ovim vezama treba kontinuirano baviti pozitivnim i konstruktivnim odnosom, što ćemo pokušati argumentirati u tekstu.

1.2. Značaj i pozicija komunikacije u životu muslimana

U svojim izlaganjima životopisa Poslanika, s.a.v.s., savremeni učenjaci naglašavaju stepenovanje ljudskih obaveza. Poslanička praksa jasno ukazuje na prioritet komunikacije u krugu porodice i bližnjih, što je primarna obaveza nakon što se identitet predanosti Stvoritelju usidri u srcu i umu pojedinca.⁴ Ova se tvrdnja temelji

na riječima Uzvišenog u kojima se naređuje Poslaniku, s.a.v.s., opominjanje bližnjih, porodice i rodbine, a nakon toga da obznani svoju misiju svim ljudima.⁵ Kada su ovi ajeti objavljeni, Božiji Poslanik, s.a.v.s., poziva porodicu i bližnje na Safu, brežuljak nedaleko od Ka'be, a zatim upućuje poziv svima nakon perioda od tri godine, kada je pozivanje bilo tajno.⁶ Stoga je poslanički model komunikacije u ovom kontekstu značajan za uspostavu vjerskog identiteta u ovom primarnom i prioritetnom okviru, a konsenzus je stručnjaka da upravo komunikacija u porodici u najvećoj mjeri formira karakter ličnosti koja odrasta u okrilju porodice. Kompaktnost porodice temelji se na zajedničkim percepcijama, kvalitetnim modusima i sadržajima porodičnog života. Čak i u periodu prije početka poslanstva Muhammed, s.a.v.s., posjeduje karakterne osobine neophodne za sretan i ispunjen bračni život.⁷ Nažalost, pošasti našeg doba, kao što su emocionalno ucjenjivanje i manipuliranje osjećajima supružnika ili djece, izaziva nesagledive posljedice po porodicu i društvo u cjelini. U temeljnim postulatima komunikacije u životu Poslanika, s.a.v.s., jesu upravo plemenite osobine. Činjenica je da postoji različitost prirode muškarca i žene, stoga se primjerenim i konstruktivnim metodama tretiraju sva stanja kroz koja prolazi osoba kroz bračni i porodični život. Primjera radi, konstruktivan odnos u poslaničkom diskursu manifestira se u krajnjoj i rezolutnoj spremnosti na razgovor i dijalog u rješavanju eventualnih problema braka ili porodice. Upravo ovaj odnos može voditi do emocionalnog ispunjenja supružnika i biti oslonac u svim životnim iskušenjima na koje oni i njihovo potomstvo mogu naići. Kvalitetna komunikacija u porodici nosi pozitivne impulse porodičnom životu, oplemenjuje ambijent i daje osjećaj bitnosti članovima porodice. Sociološke studije pokazuju da je odsustvo razgovora, dakle komunikacije, između supružnika osnovni faktor osjećaja neispunjenosti i sve većeg postotka razvoda brakova u društvu.

² Vidi: Er-Rum, 21.

³ Vidi: Al-Nahl, 90.

⁴ Al-Buti, *Figh as-sira an-nabarwija*, str. 111.

⁵ Vidi: Al-Šu'ara, 214; Al-Higr, 94.

⁶ Al-Mawardi, *Alam an-nubuwwa*, str. 241.

⁷ El-Ismail, *Životopis poslanika Muhammeda, s.a.v.s.*, str. 53.

Povijesna je činjenica da je prva osoba koja je prihvatila Muhammeda, s.a.v.s., kao poslanika upravo ona osoba koja ga je najbolje poznavala. Njegova supruga Hadidža, r.a., prihvatanjem vjere svjedoči da je Muhammed, s.a.v.s., i prije poslanstva nosio najviše ljudske vrijednosti i karakterne plemenitosti. Nikako ne treba zanemariti značaj navedenog u kontekstu refleksija muslimanske porodične komunikacije na društveni život i specifičnu težinu koju to ima u afirmaciji islamskih vrijednosti uopće.

1.3. Suštinske karakteristike poslaničkog diskursa u bračnoj i porodičnoj komunikaciji

U uvodu smo naveli da je zajednički identitet članova porodice polazište komunikacije u okrilju braka i porodice. Identitet se u učenju islama dijeli na identitet koji ljudska bića imaju stvaranjem i identitet koji odabiru slobodnom voljom. Svi su ljudi Božiji robovi stvaranjem, a imaju mogućnost biti Mu robovi vlastitim izborom. U učenju islama naglašava se da su to oni ljudi koji odluče biti odani i predani Bogu Svevišnjem slobodnom voljom. Odgovornost ljudi prvenstveno se temelji na slobodnoj volji u usklađivanju ovih dvaju identiteta.⁸ Poslanički modus komunikacije nosi upravo ovu karakteristiku "robovanja" Stvoritelju u svim dimenzijama života. Komunikacija zauzima značajan dio opće ljudske aktivnosti, stoga je razumljivo da se u braku i porodici upravo kroz komunikaciju pokazuje identitet u svim njegovim dimenzijama, što suštinski predstavlja referentni okvir. Poslanik, s.a.v.s., insistira na dvije suštinske karakteristike vlastite ličnosti. Najprije, on je čovjek, pa u mnogim hadisima

naglašava svoju ljudsku dimenziju.⁹ Također, Poslanik, s.a.v.s., jednako usmjerava pažnju svojim savremenima da je njegova misija prenijeti učenje vjere. U jednom od hadisa Poslanik, s.a.v.s., kaže: *Zaista, ja sam vama poput roditelja, poučavam vas!*¹⁰

Kredibilitet i moralni integritet su osnova komunikacije Božijeg Poslanika, s.a.v.s., tako se u biografskim djelima bilježe mnogi primjeri koji to potvrđuju. Među najupečatljivijim primjerima je prihvatanje Muhammeda, s.a.v.s., za arbitra prilikom obnove Ka'be prije perioda poslanstva.¹¹

Također, Poslanik, s.a.v.s., u porodičnom ambijentu vodi bližnje ličnim primjerom. Njegova supruga Aiša, r.a., upitana kako bi se on ponašao prilikom boravka u svome domu, odgovara: *Bio bi na usluzi svojim ukućanima, a kada nastupi namaz, izašao bi da obavi namaz.*¹²

U mnogim svojim obraćanjima Poslanik, s.a.v.s., naglašava da je brak njegov sunnet, vjerovjesnički obrazac življenja. Stoga se može kazati da je brak u vjerovjesničkom diskursu jedna od intencija vjerničkog života.

U ostvarivanju vrijednosti od iznimnog je značaja uočiti da je poslanički komunikološki diskurs krajnje organiziran i uravnotežen. Ravnoteža i organiziranost u životu karakteristike su porodičnog života Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Prenosi se da bi sve vrijeme boravka među svojom porodicom Poslanik, s.a.v.s., uredio tako što ga je dijelio na tri perioda. Najprije bi Poslanik, s.a.v.s., među članovima porodice ibadetio, zatim bi se posvećivao i razgovarao sa svojim ukućanima, dok bi se u trećem periodu posvetio svojim ličnim potrebama. Interakcija s ljudima izvan kruga porodice odvijala se uglavnom u periodu kada je Poslanik, s.a.v.s.,

posvećen ličnim potrebama, nika-ko na račun vremena predviđenog za porodicu.¹³

Posljednja suštinska karakteristika poslaničkog modela u porodičnoj komunikaciji jeste inkluzivnost. Poslanik, s.a.v.s., pored ranije spomenutog aktivnog učešća u kućnim poslovima i uobičajenim svakodnevnim aktivnostima,¹⁴ uključuje svoju porodicu u sve plemenite sadržaje koje i sam primjenjuje. Zajednička pokornost Stvoritelju osnovna je karakteristika komunikacije u Poslanikovoj, s.a.v.s., porodici. U predajama se spominje da je Poslanik, s.a.v.s., za razliku od drugih vjerskih učenja, kada se radi o tretmanu žene u stanju mjesečnice, znao učiti Kur'an naslonjen na svog bračnog druga u stanju mjesečnice.¹⁵ Također, prenosi se da su mu se ukućani i bližnji pridruživali u noćnom namazu.¹⁶ Sve spomenute karakteristike protkale su cjelokupnu poslaničku komunikaciju u porodici. Formom i sadržajem poslaničko naslijeđe u komunikaciji sinteza je najuzvišenijih ljudskih vrijednosti i predanosti Božijoj uputi kroz dosljednu primjenu njenog učenja. Stoga se u opisu Poslanika, s.a.v.s., njegova supruga Aiša, r.a., referirala na Kur'an u kontekstu moralnosti i karaktera Muhammeda, s.a.v.s.¹⁷

2.1. Verbalna i neverbalna komunikacija u porodičnom životu Poslanika, s.a.v.s.

Kada je riječ o Poslanikovu, s.a.v.s., ukupnom odnosu prema porodici, možemo kazati da je naglasak na neverbalnoj komunikaciji. Opći pregled hadiske građe ukazuje na to da je Poslanik, s.a.v.s., za dvadeset tri godine ostavio verbalno i neverbalno naslijeđe. Ukupan broj hadisa,

⁸ Al-Hatib, *Lamabat fi as-saqafa al-islamiyya*, str. 228.

⁹ Vidi: Ibn Maga, *Sunan*, Iqama as-salah, 1203; Ahkam, 2317, 2318.

¹⁰ Abu Davud, Sulejman b. Eš'as *Sunan*, Tahara, 8.

¹¹ Vidi: Al-Fakihi, *Ahbar Makka*, 2/186. Predaju bilježi i Al-Buhari, Tafsir, 4770.

¹² Al-Buhari, *Sahib*, Azan, 676.

¹³ At-Tirmizi, *Aš-Šamail al-nabawiyya*, str. 277.

¹⁴ Uprkos brojnosti obaveza Božijeg Poslanika, s.a.v.s., bilježi se da je pronalazio vremena da sa svojim suprugama izađe iz doma, prošetati i razgovarati. Vidi: Al-Buhari, *Sahib*, Nikah, 5211; Muslim, *Sahib*, Fadail as-sahaba, 2445.

¹⁵ Al-Buhari, *Sahib*, Tawhid, 7549; Muslim, *Sahib*, Hayd, 301.

¹⁶ Vidi opširnije o namazu Poslanikova, s.a.v.s., amidžića Abdullaha b. 'Abbas-a, r.a., sa Poslanikom, s.a.v.s.: Abu 'Avane, *Mustabraj Abi 'Avane*, 2/48, broj 2274.

¹⁷ Vidi: Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, 6/91, broj 24645.

kada se radi o jedinstvenim tekstovima, *metnu*, ne o nizovima prenosilaca, *senedima*, kreće se u okvirima dvadeset hiljada tekstova. Iz toga se može izvući zaključak da je neverbalna komunikacija dominirala poslaničkim diskursom. Primjerom i odnosom Poslanik, s.a.v.s., pokazuje praktičnu primjenu Kur'ana u svakodnevnom životu. Ranije smo spominjali da je tokom svog boravka u kući među svojom porodicom Poslanik, s.a.v.s., uzimao aktivno učešće u kućnim poslovima, što jasno pokazuje da se poslaničkom neverbalnom komunikacijom utemeljuje princip aktivnog učešća u porodičnom životu i potrebama koje iz toga proistječu. Spremnost da sasluša svoje ukućane dolazi do punog izražaja u Poslanikovu, s.a.v.s., modelu komunikacije.¹⁸ U interpersonalnoj komunikaciji slušanje je vitalan faktor. Govor će imati svoju težinu samo kada osoba ima sposobnost slušanja.¹⁹

Neverbalna komunikacija daje emotivnu snagu osobama kojima se šalju neverbalne poruke. Često su upravo te poruke daleko upečatljivije nego verbalne. Poslanik, s.a.v.s., u mnogim prilikama pokazuje emocije ljubavi i poštovanja prema porodici bez izgovorene riječi. Prilikom jela i pića, sasvim uobičajenih porodičnih aktivnosti, Poslanik, s.a.v.s., bi iskazivao plemenite emocije prema svojoj porodici. Aiša, r.a., prenosi da bi Poslanik, s.a.v.s., prilikom pijenja iz posude iz koje je ona pila birao upravo ona mjesta odakle je ona pila, što je bila veoma jaka emotivna poruka.²⁰

Drugi primjer također govori o kontinuiranoj Vjerovjesnikovoj,

s.a.v.s., neverbalnoj komunikaciji s članovima svoje porodice. Poznata je njegova ljubav prema prvoj supruzi Hatidži, r.a., koja je preselila u "Godini tuge", devete godine po poslanstvu ili 619. godine.²¹ Nakon njene smrti hadiska literatura i djela iz sire bilježe kako bi Poslanik, s.a.v.s., svaki put kada prinese i žrtvuje kurban naređivao da se pošalje Hadidžinim, r.a., prijateljicama, što je jasna neverbalna poruka o njegovoj ljubavi prema toj čestitoj ženi i izvanrednoj supruzi. Pored toga, Poslanik, s.a.v.s., često bi je i spominjao, dakle i verbalno je iskazivao koliko ju je volio i šta mu je značila u životu i misiji.²²

U Poslanikovoj praksi posebno je upečatljivo što je u javnim nastupima pokazivao pažnju prema svojoj porodici. U namazu je znao nositi svoju unuku Umamu, r.a.,²³ a hutbu je držao dok su mu u krilu bili unuci Hasan i Husejin, r.a.²⁴ Brojne su predaje koje govore da je to bila jedna od odrednica neverbalne komunikacije Poslanika, s.a.v.s., s bližnjima.

Kada je riječ o verbalnoj komunikaciji u krugu porodice, bitno je istaći da poslanički diskurs uvažava kur'anske smjernice komunikacije. Nikada nije bio osoran i grub, ali je uvijek govorio istinu i bio principijelan u svojim iskazima. U svojim je obraćanjima bio staložen, rijetko se ljutio, i to isključivo kada kontekst nalaže, a nikada ne bi vikao niti bi govorio ružne riječi. Svakom bi sagovorniku davao punu pažnju i okretao bi se prema njemu čitavim tijelom.²⁵ Njegova supruga Aiša, r.a., prenosi da je veoma često prelazio preko propusta i verbalno prihvatao izvinjenja.²⁶

Glavna verbalna smjernica u odnosu prema porodici jesu riječi Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u kojima pojašnjava stepenovanje ljudi u njihovoj vrijednosti: *Najbolji od vas jesu oni koji se najbolje odnose prema svojoj porodici. A ja sam najbolji prema svojoj porodici.*²⁷

Svako se ljudsko ponašanje oblikuje, između ostalog, i pod utjecajem vanjskih faktora. Kvalitetan odnos i plemenito ophođenje najteže je imati u krugu najbližih, s obzirom na kvantitet prisustva među njima. Stoga je razumljivo da Poslanik, s.a.v.s., naglašava značaj ophođenja prema bližnjima kao mjerila kvaliteta karaktera osobe i povrh svega vrijednosti osobe kod Gospodara.

2.2. Komunikacija Muhammeda, s.a.v.s., s bračnim drugom

U komunikaciji s bračnim drugom poslanički model najprije nalaže krajnju ozbiljnost u pogledu opstojnosti bračne veze. Brak se u poslaničkom diskursu definira kao veza između muškarca i žene kao dva Božija stvorenja, a sama dopuštenost da se uđe u intimu temelji se na Božijem povjerenju ukazanom bračnim drugovima.²⁸ Komunikacija među bračnim drugovima u tom je kontekstu fundamentalni element opstojnosti i čuvanja bračne zajednice.

U Poslanikovu, s.a.v.s., domu, unatoč postojećim običajima Arapa, sloboda izražavanja bila je garantirana, što je nerijetko izazivalo i čuđenje i podozrenje zajednice. Međutim, time se jasno ustanovljavao 'novi' islamski obrazac u kojem je sloboda temeljni princip, a sam Božiji Poslanik, s.a.v.s., ga je promovirao.²⁹

¹⁸ Opširnije kazivanje njegove supruge Aiše, r.a., o tipovima muževa koje je Poslanik, s.a.v.s., pažljivo saslušao, a zatim je pohvalio i identificirao se sa Abu Zer'om, suprugom poznatim po lijepom odnosu prema supruzi. Vidi: Al-Buhari, *Sabih*, Nikah, 5189; Muslim, *Sabih*, Fadail as-sahaba, 2448.

¹⁹ Bellenger, *Umijeće komuniciranja*, str. 65.

²⁰ Muslim, *Sabih*, Hayd, 300.

²¹ Ramadan, *Stopama Božijeg Poslanika – Pouke iz života Muhammeda, a.s.*, str. 77.

²² Vidi: Al-Buhari, *Sabih*, Mana'ib al-ansar, 3818; At-Tirmizi, *Sunan*, 3875; Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, 43/393, broj 26379; As-Siba'i, *As-Sira an-nabawiyya*, str. 57; Abu Šahba, *As-Sira an-nabawiyya fi daw' al-Qur'an wa as-sunna*, 2/644.

²³ Vidi: Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, tom 37, str. 196, broj 22519.

²⁴ Vidi: Ibn Maga, *Sunan*, Libas, 3600; Abu Dawud, *Sunan*, Abwab al-gumu'a, 1109.

²⁵ Vidi: Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, tom 8, str. 286, broj 8332, 8352.

²⁶ Isto, 42/256, broj 25417.

²⁷ At-Tirmizi, *Sunan*, Mana'ib, 3895; Ibn Maga, *Sunan*, Nikah, 1987.

²⁸ Božiji Poslanik, s.a.v.s., prilikom svog posljednjeg govora na hadždžu preporučuje svijest o Gospodaru u odnosu prema suprugama i kaže da su one postale supruge "bi-amanillahi", povjerenjem koje Stvoritelj daje ljudima. Vidi: Muslim, *Sabih*, Hajj, 1218.

²⁹ Za ilustraciju najbolje može poslužiti slučaj s Omerom, r.a. i Hafsom r.a. – vidi u: Al-Halabi, *As-sira al-halabiyya*, 3/445.

Savremene studije komunikacije naglašavaju da je sloboda nužan uvjet za kvalitetnu i konstruktivnu komunikaciju, a savremeni muslimanski teoretičari upravo ovom ambijentu daju izuzetnu zaslugu za uspjeh poslaničke bračne komunikacije. Veliki broj zabilježenih razgovora, u različitim kontekstima i zbog različitih povoda oblikovali su bračni život Poslanika, s.a.v.s., i dali su supruzi kao bračnom drugu osjećaj bitnosti i relevantnosti, koji često nedostaje u mnogim bračnim zajednicama.³⁰

Poslanik, s.a.v.s., kako nam prenosi njegova supruga Aiša, r.a., u svojoj bi kući radio ono što obično rade muškarci, ali bi i svoju odjeću zašivao, obuću popravljao i činio sve ono što je neophodno kako se ukučani ne bi opterećivali njegovim obavezama.³¹ Time se naglašava aktivna uloga muža u svemu što se tiče ličnih potreba i u principu usmjerava vjernički život na što veću neovisnost o svim ljudima. Jačanje ovog principa vezuje se i za načelo tevhida, vjere u Jednog Boga, s obzirom na to da se u osnovi pomoć treba tražiti samo od Njega. Dakako, ljudi su usmjereni jedni na druge i Poslanik, s.a.v.s., pomaže druge i drugi pomažu njemu, što je potpuno opravdano u učenju islama.

Posebno je bitno istaći da je u svojoj komunikaciji sa suprugama Poslanik, s.a.v.s., pokazivao izrazitu emocionalnu inteligenciju. Mnogo je puta pokazao da mu je bitno šta one osjećaju, da se brine zbog njihovih briga, raduje njihovoj radosti i tužan je kada su one tužne. Zanimljiv je primjer kada je ušao kod svoje supruge Safije, r.a., pa ju je zatekao uplakanu. Poslanik, s.a.v.s., tada upita: "Šta te je rasplakalo?!" Ona je odgovorila: "Hafsa mi je rekla da sam

kći Jevreja." Božiji Poslanik, s.a.v.s., reče: "Ti si potomak vjerovjesnika, amidža ti je vjerovjesnik, a i supruga si vjerovjesnika, pa čime se to ona uzdiže nad tobom?" Nakon toga je otišao kod supruge Hafse, r.a., i rekao joj: "Budi svjesna Allaha, o Hafsa."³² Kao što primjećujemo, radi se o uobičajenim problemima neprimjerene komunikacije koju Poslanik, s.a.v.s., liječi jačajući otpornost individue i podižući nivo samopouzdanja svoje supruge.

Poslanik, s.a.v.s., u svojoj komunikaciji u okviru bračne veze uvijek naglašava pozitivne karakteristike i nerijetko pohvaljuje svoje supruge. Iz toga se može derivirati potreba afirmacije dobrih strana supružnika kao primarni model komunikacije Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Kao što smo ranije spomenuli, govoriti dobro spada u osnovne principe komunikacije u učenju islama, a spominjanje vrline, pozitivnih aspekata i dobroti afirmiraju ove vrijednosti kako u individualnom tako i u društvenom kontekstu.³³

Komunikacija Božijeg Poslanika, s.a.v.s., s njegovim suprugama često je sadržavala zabrinutost za njihovo stanje. Poslanik, s.a.v.s., vidio je konopac u džamiji i na njegovo pitanje zbog čega je tu, odgovorili su mu da ga je njegova supruga Zejneb kći Džahaša, r.a., stavila tu da joj bude oslonac tokom dugih noćnih namaza. Poslanik, s.a.v.s., reče: "Ne! Odvežite konopac. Klanjajte dok imate snage, a kada vas snaga napusti – sjedite!"³⁴ Ovim se Poslanik, s.a.v.s., osvrnuo na pojavu pretjerivanja u pojedinim aspektima vjere, ali i pokazao brigu za svoju suprugu i općenito muslimane i muslimanke. Fleksibilnost u vjeri, u smislu nepretjerivanja i korištenja

šerijatski utemeljenih olakšica, također su naglašeni u bračnoj komunikaciji Poslanika, s.a.v.s.

U kojoj je mjeri bila razvijena komunikacija Božijeg Poslanika, s.a.v.s., s njegovim suprugama svjedoči i slučaj s Hudejbije kada je Božiji Poslanik, s.a.v.s., postupio prema mišljenju supruge, što vjerodostojno ilustrira odnos prema supruzi, upućuje na značaj bračne komunikacije i uvažavanje mišljenja supruge³⁵

Životopis Božijeg Poslanika, s.a.v.s., obiluje spomenutim vrlinama u komunikaciji i možemo kazati da je kroz zajedničke aktivnosti, konstantnu komunikaciju i interakciju Poslanik, s.a.v.s., ostavio bogato naslijeđe svim muslimanskim generacijama koje se žele ogledati u ogledalu vjerovjesništva. Koliko je komunikacija u poslaničkom domu bila izgrađena, intenzivna i prisutna, svjedoči činjenica da se u hadiskoj literaturi bilježi samo jedanput da Poslanik, s.a.v.s., prekida komunikaciju, i to kada je imao ozbiljan povod i liječio suštinske probleme u bračnom odnosu.³⁶

2.3. Komunikacija s potomstvom kroz Poslanikov, s.a.v.s., život

Roditeljstvo je prema kur'anskom tekstu, Objavi, dar od Gospodara³⁷ te se odgovornost prema potomstvu naglašava u kur'anskom i hadiskom diskursu.³⁸ Bitno je spomenuti da se vjerovjesnički modusi komunikacije s mladim naraštajima napose odnose na otkrivanje potencijala koji su prisutni u njima. Poslanički diskurs u komunikaciji s njegovim, s.a.v.s., potomstvom i općenito mladim naraštajima temelji se na ovom

³⁰ Bakkar, Abdulkarim, *At-Tarwasul al-usari*, str. 78.

³¹ Ahmad, *Musnad*, 41/269, broj 24749.

³² Isto, 16/384, broj 12392; At-Tirmizi, *Sunan*, Manaqib, 3894.

³³ U mnogim svojim hadisima Poslanik, s.a.v.s., hvali svoje supruge, naročito u kontekstu podrške njemu kao mužu i kao Poslaniku. Za Hadidžu, r.a., kaže: "Pomogla me je kada su me drugi iznevjerili..."

Vidi: Ahmad, *Musnad*, 41/356, broj 24864.

³⁴ Al-Buhari, *Sahih*, Tahajjud, 1150; Muslim, *Sahih*, Salat al-musafirin, 784.

³⁵ Ahmad, *Musnad*, 31/251, broj 18928.

³⁶ Vidi: Al-Buhari, *Sahih*, *Tafsir*, 4913; Muslim, *Sahih*, Talaq, 1479; Al-Bazzar, *Al-Bahr az-zahhar*, 1/303.

³⁷ Uzvišeni kaže: "Božija je vlast na nebesima i na Zemlji. On stvara šta hoće! On

poklanja žensku djecu kome hoće, a kome hoće – mušku..." (Aš-Šura, 49).

³⁸ Vidi: At-Tahrim, 6; Posebno frekventna predaja, a ujedno i vjerodostojan hadis: "Svi ste vi pastiri i svi ste odgovorni za svoje stado. Muškarac je pastir u svojoj kući i odgovoran je za svoje stado. Žena je pastirica u kući svoga supruga i odgovorna je za svoje stado..." Vidi: Al-Buhari, *Sahih*, Gumu'a, 893; Muslim, *Sahih*, Imara, 1829.

metodološkom pristupu. Poslanik, s.a.v.s., pronalazi potencijale duboko utemeljene i pohranjene u kvalitetima ličnosti pojedinca.

Naravno, suštinsko polazište u ovom pristupu jeste da se ljudi rađaju u prirodnoj vjeri i nepomućenom identitetu. Roditelji, sredina i kontekst daju im različite identitete u odnosu prema Stvoritelju.³⁹ Komunikacija roditelja s njihovom djecom, potomstvom, mora biti inspirirana Objavom i poslaničkim stilom življenja, ali se prije svega mora temeljiti na temeljnom principu deriviranom iz ovih izvora da je pravilno usmjeravanje i odgoj jedan od najznačajnijih zadataka i obaveza svake muslimanske porodice. Alija, r.a., tumačeći riječi Uzvišenog: “*O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre...*”⁴⁰, kaže: “Sebe i svoje porodice poučavajte činjenju dobra!”⁴¹ U svom tumačenju istog ajeta Rešid Rida naglašava da se “poučavanje”, tj. konstruktivna komunikacija, jednako odnosi na oba spola, što je relevantan pokazatelj zabrinutosti muslimanskih učenjaka u savremenom dobu zbog kulturološki izazvane i uvjetovane spolne diskriminacije u muslimanskim društvima.⁴² Prije svega želimo naglasiti da analiza hadiske i biografske literature jasno pokazuje da nije bilo nikakve diskriminacije u odnosu prema potomstvu na osnovu spola. Čak se može primijetiti da su tekstovi opći i inkluzivni kada se radi o odgovornosti za potomstvo.⁴³

Osvrnut ćemo se na pojedine fragmente iz života Božijeg Poslanika, s.a.v.s., uključujući verbalno i neverbalno naslijeđe, u pokušaju da

prezentiramo poslanički model komunikacije s potomstvom. Osnovna karakteristika i ovog aspekta poslaničke ličnosti jeste vođenje primjerom.

Najprije, Muhammed, s.a.v.s., pokazuje ličnim primjerom kako bi se trebala ponašati osoba koja vjeruje u Boga i u vezi sa svojim potomstvom želi slijediti Objavu. U komunikaciji sa svojim kćerima Poslanik, s.a.v.s., pokazuje izrazitu ljubav i pažnju. Prenosi se da je Aiša, r.a., rekla: “Nisam vidjela nikoga da je sličniji ponašanjem, djelovanjem i govorom Poslaniku, s.a.v.s., od Fatime. Kada god bi mu došla u posjetu, ustao bi pred nju, dočekaio je i uzeo za ruke, poljubio i posjeo pored sebe. Također, kada bi on, s.a.v.s., kod nje došao, ona bi pred njega ustala, uzela bi ga za ruku, poljubila ga i posjela bi ga pored sebe.”⁴⁴ Kada u obzir uzmemo predislamski odnos prema ženskoj djeci i svu surovost iskazanu prema njima, argumentirano možemo tvrditi da je ovaj postupak Poslanika, s.a.v.s., radikalna reforma percepcije ženskog djeteta u pozitivnom pravcu. Posebno je zanimljivo da se neverbalnim postupkom pokazalo znatno više nego što je mogla ponuditi verbalna komunikacija. Sva milost, obzirnost, poštovanje i nadalje ljubav prema ženskom potomku sadržana je u ovom opisu uobičajene prakse Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegove kćerke Fatime, r.a. Dakako, interakcija Muhammeda, s.a.v.s., i njegove kćerke pokazivala je bliskost, pa nam se prenosi da je pred samo preseljenje Poslanik, s.a.v.s., upravo s Fatimom, r.a., imao razgovor kojem nije svjedočio niko od ljudi osim njih dvoje.

je Poslanik, s.a.v.s., pozvan od Bešira, r.a., jednog od ashaba, da bude svjedok njegovu poklonu jednom od djece. Kada je Poslanik, s.a.v.s., saznao da su druga djeca, muška i ženska, ostala uskraćena, Poslanik, s.a.v.s., rekao je da neće da svjedoči “nepravdi”. Vidi: Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, 30/314, broj 18363. Upravo zbog brojnosti predaja ove vrste stav je većine muslimanskih pravnika, fakiha, da je obaveza izjednačiti mušku i žensku djecu čak i u materijalnom darivanju. Vidi: Al-Mawardi, *Al-Hawī al-kabīr*, 7/544.

Bilježi Muslim u *Sabihu*⁴⁵ da je u bolesti pred preseljenje Božiji Poslanik, s.a.v.s., pozvao Fatimu, r.a., pa joj najprije šapnuo nešto, nakon čega je briznula u plač. Nakon toga joj je njen otac Poslanik, s.a.v.s., opet nešto šapnuo, nakon čega se nasmijala. Kada je Poslanik, s.a.v.s., preselio, Fatima, r.a., je rekla: “Rekao mi je da mu je Džibril ove godine došao dva puta da mu izloži Kur’an, a inače je dolazio samo jedanput. Smatrao je da je to znak da će ove godine preseliti. Također, rekao mi je da ću mu se od njegove, s.a.v.s., porodice najprije pridružiti, pa se dobrom društvu pridružujem. Plakala sam zbog toga, pa mi je Poslanik, s.a.v.s., šapnuo: *Zar nisi zadovoljna da budeš prvakinja među vjericama ili prvakinja među ženama ovog ummeta?*”⁴⁶ Iz ovog događaja možemo zaključiti koliko su prisni bili odnosi Poslanika, s.a.v.s., sa njegovom djecom, ali i u kojoj su mjeri imali izgrađen odnos i povjerenje. Fatima, r.a., smatrala je tajnom ono što joj je otac rekao i čuvala je informaciju da bi tek pred svoje preseljenje rekla o čemu se radilo.

Brojne su predaje u kojima se bilježi obzirnost u neverbalnoj komunikaciji Poslanika, s.a.v.s., s njegovim potomstvom. Među frekventnim predajama jeste i ona o ljubljenju unuka Hasana, r.a., a bilježi se vjerodostojno da ga je poljubio čak u prisustvu gosta ashaba El-’Akre’b. Habisa et-Tejmi-ja, r.a., koga je to začudilo. El-’Akre’ reče: “Imam desetero djece i nikada nijedno od njih nisam poljubio!” Božiji Poslanik, s.a.v.s., tada reče: *Ko se ne smiluje, neće mu se smilovati!*⁴⁷

³⁹ Vidi: Al-Buhari, *Sabih*, Ganaiz, 1358; Muslim, *Sabih*, Qadar, 2658; Ahmad b. Hanbal, *Musnad*, 12/104, broj 7180.

⁴⁰ At-Tahrim, 7.

⁴¹ As-San’ani, Abdurazzaq, *Tafsir*, 3/324; Al-Hakim, Muhammad b. Abdullah, *Mustadrak*, 2/535, broj 3826.

⁴² Rašid, Rida, *Tafsir al-Manar*, 2/300.

⁴³ Među najeksplicitnijim primjerima vjerovjesničkog imperativa da se među djecom ne pravi bilo kakva razlika, pored brojnih kur’anskih ajeta u kojima se zabranjuje svaka forma nepravde, jeste slučaj poklona djeci. Kako predaje bilježe, Božiji

⁴⁴ Abu Dawud, *Sunan*, Adab, 5217; At-Tirmizi, *Sunan*, Manaqib, 3872; Opširnije o ovom odnosu između Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i Fatime, r.a., vidi: Al-Maqrizi, Ahmad b. Ali, *Imta’ al-asma’ bima lin-nabiyi min al-ahwal*, 5/354.

⁴⁵ Vidi: *Sabih*, Fadail as-sahaba, 2450.

⁴⁶ Radi se o mudžizi, nadnaravnoj potvrdi poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., jer je uistinu prva osoba od njegove, s.a.v.s., porodice preselila na budući svijet kćerka Fatima, r.a. Vidi opširnije: Al-Bayhaqi, *Dalail an-nubuwwa*, 7/167.

⁴⁷ Al-Buhari, *Sabih*, Adab, 5997.

Neverbalna komunikacija, kada je utemeljena na iskrenoj namjeri i primjeni smjernica Objave i sunneta, predstavlja manifestaciju milosti. Hadis decidno kaže da je neverbalna komunikacija, konkretno primjerenim poljupcem pokazati ljubav i pažnju, sastavni dio milosti koju su stvorenja dužna ispoljavati ako žele zadobiti milost Stvoritelja. U istim izvorima pronalazimo još izrazitiji ukor spomenutog odnosa pa se prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao El-'Akre'u, r.a.: *Šta ti mogu ja pomoći ako ti Bog nije ostavio u srcu milosti?*⁴⁸

Nije zabilježeno da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., ikada rekao neistinu bilo kome, pa ni svojim bližnjima. U kojoj mjeri poslanički diskurs naglašava istinu u verbalnom aspektu komunikacije svjedoči i slijedeća predaja. Prenosi se da je neka žena pozvala svoje dijete kada je kod njih bio Poslanik, s.a.v.s., u gostima riječima: "Dođi da ti nešto dam!" Božiji Poslanik, s.a.v.s., upita: *Šta si mi željela dati?* Majka djeteta odgovori da mu je željela dati hurmu. Poslanik, s.a.v.s., reče: *Da mu nisi dala, upisala bi ti se laž!*⁴⁹

Također, kada se radi o verbalnom ukoru, praksa Božijeg Poslanika, s.a.v.s., bila je da se zbližavanjem i lijepim savjetom mijenja ono što je kod potomstva loše. Nije mnogo korio, niti je ružio svoju djecu i ukućane, o čemu nam govori i dječak koji je bio u službi u vjerovjesničkoj kući Enes b. Malik, r.a. Rekao je: "Služio sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., deset godina; nikada me nije udario, niti me je ikada uvrijedio, čak mi se nikada nije namrštilo!"⁵⁰ Kako je to bio stil komuniciranja Poslanika, s.a.v.s., sa slugom, prema kojem se inače ima manje obzira nego prema potomstvu, jasno je da su upravo plemenite karakteristike koje nam je Enes, r.a., prenio bile općenito prisutne u vjerovjesničkoj komunikaciji. Slično je s praktičnim pokazivanjima, kao što smo ranije spomenuli da je Poslanik,

s.a.v.s., najviše vodio i usmjeravao ljude oko sebe ličnim primjerom. Zabilježeno je da ovo nije bilo samo u prenošenju principa, propisa i etičkih normi vjere, već je Božiji Poslanik, s.a.v.s., praktično pokazivao i životne vještine.⁵¹

Svoju bi djecu i unučad Poslanik, s.a.v.s., dozivao najljepšim i njima najdražim imenima. Mijenjao bi imena koja nisu lijepa i sugerirao roditeljima da nadijevaju lijepa imena svojoj djeci.⁵² Nerijetko Poslanik, s.a.v.s., koristi imena djece u deminutivu i tako im biva izuzetno drag.⁵³

Komunikacija Božijeg Poslanika, s.a.v.s., s njegovom djecom nastavlja biti intenzivna, direktna i krajnje otvorena nakon njihova izlaska iz vjerovjesničkog doma i formiranja vlastite porodice. Kvalitetna komunikacija koja je bila u djetinjstvu nastavlja se i nakon što djeca odrastu, te su Poslanika, s.a.v.s., kao oca i poslanika doživljavali kao autoritet i prijatelja.

Na kraju spomenimo i to da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., komunikacijom s vlastitom djecom i unučadi slao bitne poruke, verbalne i neverbalne, svima koji su tome svjedočili i onima koji čitaju sve što je zabilježeno o tome. Spomenimo da je Poslanik, s.a.v.s., govor prilikom ispraćaja sina Ibrahima najbolja smjernica u ispravnom razumijevanju vrijednosti dara potomstva i odnosa prema Stvoritelju kroz odnos prema tom daru. Poslanik, s.a.v.s., obraća se Ibrahimu prije ukopa i kaže: *Zaista su oči suzne, srce je tužno, ali ne govorimo ništa osim onoga čime je naš Gospodar zadovoljan, a svi smo, Ibrahimu, tužni zbog rastanka s tobom.*⁵⁴

3. Zaključna razmatranja

Savremeni muslimanski svijet suočava se sa ozbiljnim izazovima, ali svjedoči i vrijeme izvanrednih mogućnosti s obzirom na napredak ljudske

civilizacije općenito. Modeli ponašanja i ophođenja suštinski su za afirmiranje temeljnih vrijednosti identiteta, a u referentnom sistemu islamskog identiteta model komunikacije Božijeg Poslanika, s.a.v.s., zauzima centralnu poziciju i reflektira adekvatnu primjenu Objave. Poslanički model odlikuje se principijelnošću i utemeljen je na odanosti prema Bogu Stvoritelju Jedinom, a reflektira se na svekolike odnose koje ljudsko biće ima tokom svoga života shodno vremenskom i geografskom kontekstu. Životopis Božijeg Poslanika, s.a.v.s., izvor je principa, načela i normi komunikacije i predstavlja bogato naslijeđe i izvor inspiracije svim muslimanskim generacijama koje se žele ogledati u ogledalu vjerovjesništva.

Poseban značaj u spektru ovog naslijeđa ima porodična komunikacija u vremenu otuđenja, materijalizacije odnosa i izrazitog individualizma. Upravo analiza poslaničkog modela komunikacije i njegova primjena u ovom kontekstu izvanredna je prevencija otuđenju, materijalizaciji i sebičnosti. Interakcija Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u porodici motivirana je odanošću Bogu, a percipira se kao forma ibadeta, približavanja Uzvišenom Stvoritelju. Bez adekvatnog motiva i valjane percepcije komunikacije ona postaje teret čime se ugrožava porodica kao osnovna ćelija društva. U konačnici bez obzira na veličanstvene teorijske i aplikativne dimenzije modela komunikacije kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., nakon spoznaje i usvajanja najizazovnije dio cijelog procesa bit će primjena u savremenom kontekstu. Specifičnosti izazova savremenog doba iziskuju kvalitetnu kontekstualizaciju i dubinsko razumijevanje intencija sunneta kao životnog stila Poslanika, s.a.v.s., u pogledu komunikacije u bračnoj zajednici i porodici.

⁴⁸ Al-Buhari, *Al-Adab al-mufrad*, str. 52.

⁴⁹ Al-Bayhaqi, *Šwab al-iman*, 6/463, 4482.

⁵⁰ At-Tabarani, *Al-Mu'gam al-asgar*, 2/100, 856.

⁵¹ Poslanik, s.a.v.s., vidio je nekog dječaka kako skida kožu s ovce na nepravilan način, pa je rekao dječaku da se skloni kako bi mu pokazao ispravan način, shodno

pravilu: "Reci mi, zaboravit ću! Pokaži mi, sjećat ću se!" Vidi više: Ibn Maga, *Sunan*, 3179; Abu Dawud, *Sunan*, 185.

⁵² Bilježi Ahmad u *Musnadu*, 36/23, broj 21693, da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zaista ćete biti pozivani po svojim imenima i imenima svojih roditelja na Sudnjem danu, pa nadijevajte lijepa imena."

⁵³ Božiji Poslanik, s.a.v.s., na ovaj način doziva ne samo svoju dječicu već i svoju pastorku Zejneb, kći Ummu Seleme, r.a., koja se udala za Poslanika, s.a.v.s., nakon preseljenja njena muža. Poslanik, s.a.v.s., dozivao bi Zejneb riječju "Zejnebice", i to više puta. Vidi više: Al-Munawi, *Faydal-qadir*, 5/250.

⁵⁴ Vidi: Al-Bagavi, *Šarh as-sunna*, 5/429.

Literatura

- Abu 'Avane, Ja'qub b. Ishaq (1998). *Mustahrag Abi 'Avane*. Bayrut: Dar al-ma'rife.
- Abu Davud, Sulejman b. Eš'as *Sunan*. Bayrut: Dar al-Asrije.
- Abu Šahba, Muhammad (1992). *As-Sira an-nabawiyyya fi daw' al-Qur'an wa as-sunna*. Damask: Dar al-qalam.
- Bakkar, Abdulkarim, *At-Tarwasul al-usari*. Kairo: Dar as-salam, Qahire.
- Al-Bazzar, Ahmad b. 'Amr (2009). *Al-Bahr az-zahhar*. Madina: Maktaba al-'ulum.
- Bellenger, Lionel (1992). *Umijeće komuniciranja*. Sarajevo: Svjetlost, prvo izdanje.
- Al-Bagavi, Al-Husayin b. Mas'ud (1983). *Šarh as-sunna*. Bayrut: Al-Maktab al-islamiyy.
- Al-Bayhaqi, Ahmad b. Husayin (1988). *Dalail an-nubuwwa*. Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Bayhaqi, Ahmad b. Husayin (2003). *Šwab al-iman*. Hind: Maktaba ar-rushd.
- Al-Buhari, Muhammed b. Ismail (1422 h.g.). *Sahih*. Damask: Tavq an-Nedjat.
- Al-Buti, Muhammad Sa'id (1426 h.g.). *Fiqh as-sira an-nabawija*. Damask: Dar al-fikr.
- Al-Fakihi, Muhammad b. Ishaq (1414 h.g.). *Ahbar Makka*. Bayrut: Dar Hadir.
- Al-Gazali, Muhammad (1427 h.g.). *Fiqh as-sira*. Damask: Dar al-qalam.
- Al-Halabi, Ali b. Ibrahim (1427 h.g.). *As-sira al-halabiyya*. Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Hatib, 'Umar (1979). *Lamahat fi as-saqafa al-islamiyya*. Bayrut: Muassa ar-Risala.
- El-Ismail, Tahia (2008). *Životopis poslanika Muhammeda, s.a.v.s.* Sarajevo; Libris.
- Ibn Maga, Muhammed b. Jezid (2009). *Sunan*. Dar ar-risale al-alemijje.
- Al-Maqrizi, Ahmad b. Ali (1999). *Imta' al-asma' bima lin-nabiyyi min al-ahwal*, Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Mawardi, 'Ali b. Muhammad (1409 h.g.). *Alam an-nubuwwa*. Bayrut; Al-Hilal.
- Al-Mawardi, Ali b. Muhammad (1999). *Al-Hawi al-kabir*. Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Munawi, Abdurauf b. Ali (1356 h.g.). *Faydal-qadir*. Misr: Al-Maktaba at-tigariyya.
- Muslim b. Hajjaj, *Sahih*. Bayrut: Dar Ihja at-turas.
- An-Nasai', (1986). *Sunan*. Haleb: Dar al-matbuat.
- An-Nasai', (2001). *As-Sunan al-kubra*. Bayrut: Muassasa ar-risala.
- Ramadan, Tarik (2010). *Stopama Božijeg Poslanika – Pouke iz života Muhammeda, a.s.* Sarajevo: Udruženje ilmije Islamske zajednice u BiH.
- Al-Rašid, Rida (1990). *Tafsir al-Manar*. Qahire: Al-Haya al-misriyya al-'amma lil-kitab.
- As-Sayyid, 'Abdulbasit Muhammad (2005). *Al-Manhag an-nabawiy fi tarbiyyah al-af'al*. Maktaba Alfa, Qahira.
- As-San'ani, Abdurazzaq (1419 h.g.). *Tafsir*. Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- As-Siba'i, Mustafa (1985). *As-Sira an-nabawiyya*. Bayrut: Al-Maktab al-islamiyy.
- Aš-Šami, Muhammad b. Jusuf (1990). *Subul al-huda wa ar-rašad fi sirat hayr al-'ibad*. Bayrut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- At-Tabarani (1985). *Al-Mu'gam al-asgar*. Bayrut: Al-Maktab al-islamiyy.
- At-Tirmizi, Muhammad b. 'Isa (1993). *Aš-Šamail al-nabawiyya*. Makka: Al-Maktaba al-tijariyya.
- At-Tirmizi, Muhammad b. Isa (1998). *Sunan*. Bayrut: Dar al-garb.
- At-Tirmizi, Aš-Šamail al-Muhammadiyya. Bayrut: Dar ihya at-turas al-'arabiyy.

الموجز

التواصل الزوجي والأسري النموذج النبوي

كنعان موسيتش

إن الفهم الصحيح لتعاليم الإسلام يقوم على الإطار النظري المشتق من القرآن الكريم والحديث النبوي الشريف، وسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم هي النموذج التطبيقي لهذا الإطار النظري. ولا يختلف اثنان في مدى أهمية الحياة الزوجية والأسرة عموماً، والأزمة التي قد تمر بهاتين المؤسستين، وهذا يطرح مسألة تطبيق مبادئ الإسلام والتركيز على أهمية التواصل في الحياة الزوجية والأسرة وفقاً لمبادئ الهوية الإسلامية. وتعتبر وقاية الزواج والأسرة من الإخفاق والشقاء والتفكك، أحد التحديات الرئيسية في المجتمعات المسلمة. إن محمداً صلى الله عليه وسلم نموذج للعبد المطيع لله ومثال يحتذى في العيش في ظلال التوحيد ووفق الوحي الإلهي، لذا من الضروري الأخذ بالدراسة والتحليل والاستعراض لمختلف الأبعاد التي تحقق بها، ونجح تاريخياً دون أدنى شك في أداء رسالته. يعالج هذا المقال جوانب مختلفة من التواصل الزوجي والأسري، نظراً لكون رسول الله صلى الله عليه وسلم قد تحقق في هذه الأدوار الحياتية المهمة. وتتم الإشارة بشكل خاص إلى اضطراب منظومة القيم، واقتصار الإنسان على الجانب المادي،

Summary

FAMILY AND MARITAL COMMUNICATION – THE MESSENGER'S EXAMPLE

Kenan Musić

The authentic interpretation of the teachings of the Islam, based upon theoretical framework derived from the texts of the Qur'an and the Hadith and the Sunnah of God's Messenger p.b.u.h, is a practically applicable model. Undisputed significance of marital union and the significance of family in general along with the crises which these institutions are facing today have raised the issue of living the principles of Islam emphasising the importance of communication in marriage and family. One of the main challenges of Muslim communities is protection of marriage and family from failure, calamity and disintegration. Muhammed s.w.s. is paradigm of devotion to God and he is the model of a living Tawheed of His Revelation and for this reason it is of crucial relevance to study, analyse and present various aspects of his mission. The present article analyses a number of different dimensions of marital and family communication, as the Messenger p.b.u.h. also fulfilled these very important roles in human life. The text also points to the disturbed system of values, materialism and lack of emotional sensitivity as relevant issues of contemporary world. For better understanding of marital communication

والجمود العاطفي، باعتبارها مشاكل ملموسة يواجهها العالم المعاصر. ولكي نفهم التواصل في الحياة الزوجية والأسرة وفقا للنموذج أو لنمط العيش النبوي، أخذنا ثلاثة منطلقات نرى أنه من غير الممكن تصور تحقيق القيم الإسلامية في هذا السياق بدونها، وهي الهوية المشتركة والإطار المرجعي والتفاعل القيمي. إن المنطلقات المذكورة تمثل المحددات الجوهرية للتواصل وفقا لنموذج التواصل النبوي، وإنه بدون الرضى بالله سبحانه وتعالى سلطة علوية ومطلقة وهذا جوهر الهوية الإسلامية فلن تتحقق المبادئ والقيم الإسلامية في الحياة الزوجية والأسرية. إن التواصل بالغ الأهمية في الهوية الإسلامية لأنه الوسيلة التي يتم بها نقل القيم الدينية، سواء كان التواصل كلاميا أو غير كلامي. أما السمات الجوهرية للنمط النبوي في التواصل الزوجي والأسري، فهي المصداقية والنزاهة الخلقية والشمولية.

الكلمات الرئيسية: التواصل، الأسرة، النموذج النبوي، الهوية الإسلامية.

and communication within a family we took three starting points in accordance with the model and the lifestyle of the Messenger p.b.u.h, without which we believe the realisation of Islamic values, in this context, would be impossible. These are: common identity, common reference framework and interaction of values. These starting points represent essential guidelines of a communication that is based upon the model of Allah's Messenger p.b.u.h. It is important to note that without accepting God as the absolute and supreme authority, which is the essence of Islamic identity, the principles and values of teachings of Islam regarding family and marital life will not be accomplished. Communication, both verbal and nonverbal, is extremely significant in Islamic identity because it is the way to transmit the values of faith. Essential features of messenger's model in family and marital communication are: credibility, moral integrity and inclusiveness.

Key words: communication, family, Messenger's model, Islamic identity